

Ο ΓΚΑΙΤΕ Η Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Βρίσκω μιὰ πρόνοια στὴ σύσταση τοῦ κόσμου, γιὰ τὸν γραφιά ἢ τὸν γραμματικό, πὺν πρόκειται νὰ ἐκθέσει τὰ ἔργα τοῦ θαυμαστοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς τὸ ὁποῖο παντοῦ σαλεύει κι ἐργάζεται. Ἡ δουλειὰ ἐνὸς τέτοιου εἶναι μιὰ ἀποδοχὴ μὲς τὸ μυαλὸ τῶν γεγονότων, καὶ μιὰ διαλογὴ τῶν προεξέχοντων καὶ χαρακτηριστικῶν ἐμπειριῶν.

Θὰ ἐκτεθεῖ ἡ Φύση. Ὅλα τὰ πράγματα ὑποχρεώνονται νὰ γράψουν τὴν ἱστορίαν τους. Ὁ πλανήτης, τὸ πετράδι, προχωρεῖ ἀκολουθούμενο ἀπ' τὴ σκιά του. Ὁ βράχος πὺν κατρακυλᾷ ἀφήνει τὶς χαραματιές του πάνω στὸ βουνό· ὁ ποταμός, τὸ αὐλάκι του στὴ γῆ· τὸ ζῶο, τὰ κόκκαλά του στὸ γεωλογικὸ στρώμα· ἡ φτέρη καὶ τὸ φύλλο, τὰ ταπεινὰ ἐπιτάφιά τους στὸ πετροκάθουνο. Ἡ σταγὼνα πὺν πέφτει κάνει τὸ ἀνάγλυφό της στὴν ἄμμο ἢ στὴν πέτρα. Κανένα πόδι δὲ βηματίζει στὸ χιόνι, ἢ στὸ ἔδαφος, δίχως νὰ τυπώσει, μὲ χαραχτῆρες λίγο—πολὺ διαρκεῖς, τὸ χάρτη τῆς πορείας του. Κάθε πράξη τοῦ ἀνθρώπου καταγράφεται στὰ θυμητικά τῶν συντρόφων του, καὶ στοὺς τρόπους καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ ἴδιου. Ὁ ἀέρας εἶναι γεμάτος ἤχους· ὁ οὐρανός, σύμβολα· τὸ ἔδαφος εἶναι ὅλο σημειώσεις κι ὑπογραφές· καὶ τὸ κάθε πράγμα κατασκευασμένο ἀπὸ ὑπαινιγμούς, πὺν μιλοῦν στὸν ἔξυπνο.

Στὴ φύση, αὐτὴ ἡ αὐτοκαταγραφὴ εἶναι ἀδιάκοπη, καὶ τὸ διηγηματικὸ εἶναι τὸ ἀποτύπωμα τῆς σφραγίδας. Οὔτε ξεπερνᾷ οὔτε βγαίνει πιδὸ κοντὸ ἀπ' τὸ γεγονός. Ἀλλὰ ἡ φύση σφίγγεται γιὰ τ' ἀπάνω· καί, στὸν ἄνθρωπο, ἡ ἐκθεσὴ εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀποτύπωμα τῆς σφραγίδας. Εἶναι μιὰ καινούργια καὶ λεπτότερη μορφή τοῦ πρωτότυπου. Ἡ ἐκθεσὴ εἶναι ζωντανή, ὅπως ζωντανὸ εἶναι ἐκεῖνο πὺν αὐτὴ ἐκθέτει.

Στὸν ἄνθρωπο, ἡ μνήμη εἶναι ἓνα εἶδος καθρέφτη, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ δεχτεῖ τὶς εἰκόνες τῶν τριγυρνῶν ἀντικειμένων, παίρνει ζωὴ, καὶ τὶς διαθέτει κατὰ καινούργια διάταξη. Τὰ γεγονότα πὺν ἀποροφήθηκαν δὲ μένουν ἄδρανα· ἀλλὰ

μερικά κατακάθονται, και ἄλλα ἀσπράφτουν· ἔτσι πού γρήγορα ἔχουμε μιὰ καινούργια εἰκόνα, καμωμένη ἀπ' τὶς προεξέχουσες πεῖρες. Ὁ ἄνθρωπος δρᾷ μαζί μὲ ἄλλους. Ἀγαπᾷ νὰ ἀνακοινώνει· κι ἐκεῖνο πού ἔχει νὰ πεῖ τοῦ κάθεται βαρὺ ἀπὸ τὴν καρδιά ἕως οὗτου μεταδοθεῖ. Ἀλλά, ἐκτὸς τῆ γενικῆ εὐχαρίστηση τῆς κουθέντας, μερικοὶ ἄνθρωποι γεννιοῦνται μὲ ἀνεβασμένες δυνάμεις γιὰ τὴ δεύτερη αὐτὴ δημιουργίαν. Οἱ ἄνθρωποι γεννιοῦνται γιὰ νὰ γράψουν. Ὁ περιβολάρχης μαζεύει τὸ κάθε βλαστάρι, τὸν κάθε σπόρο, τὸ κάθε ροδακινοκούκιστο· ὁ προσορισμός του, εἶναι, νὰ εἶναι φυτευτὴς τῶν φυτῶν. Τὸ ἴδιο ὁ συγκριφῆας πετυχαίνει τὴ δουλειά του. Ὅτιδῆποτε θεωρεῖ ἢ πειράζεται, τοῦ εἶναι μοντέλο, καὶ στρώνεται στὸ νὰ τὸ ζωγραφίσαι.

Τὸν παίρνει γιὰ ἀνόητο ὅποιον λέγει ὅτι μερικά πράγματα εἶναι ἀπερίγραφα. Πιστεύει ὅτι τὸ κάθε τι πού μπορεῖ νὰ νοηθεῖ μπορεῖ νὰ νὰ γραφεῖ· καὶ μπορεῖ νὰ περιγράψαι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἢ τοῦλάχιστο νὰ καταπιαστεῖ νὰ τὸ κάμει.

Στὰ μάτια του, ὁ ἄνθρωπος εἶναι «εἰκανότητα στὸ νὰ ἐκθέτει» καὶ τὸ σύμπαν εἶναι «τὸ μπορετὸ νὰ ἐκτεθεῖ». Στὴν κουθέντα, στὴ συμφορά, βρῖσκει νέα ὑλικά ὅπως εἶπε ὁ Γερμανὸς ποιητὴς μας, «Κάποιος θεὸς μοῦ ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ ζωγραφίσω ὅ,τι ὑποφέρω». Τὰ κέρδη του τὰ τραβᾷ ἀπ' τὴ λύσσα καὶ τὸν πόνο. Ἐνεργώντας ἀστόχαστα, ἀγοράζει τὴ δύναμη νὰ μιλᾷ σοφά. Μόνο μάνητες καὶ μιὰ φουρτούνα παθῶν φουσκώνουν τὸ πανί του· ὅπως ὁ καλὸς Λουθηρὸς γράφει, «Ὅταν εἶμαι ὀργισμένος, μπορῶ νὰ προσεύχωμαι καλὰ, καὶ νὰ κηρύττω καλὰ :» καὶ ἂν γνωρίζαμε τὴν γένεση τῶν ὠραίων ξεσπασμάτων τῆς εὐφράδειας, θὰ μπορούσαν νὰ θυμίσουν τὴν εὐγενικὴν προθυμίαν τοῦ Σουλτάνου Ἀμουράτ, ὁ ὁποῖος ἀπόκοψε μερικὰς Περσικὰς κεφαλὰς, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ γιατρός του Βεζῆλιος νὰ δεῖ τοὺς σπασμοὺς στοὺς μῦς τοῦ λαιμοῦ. Οἱ ἀποτυχίες του εἶναι προπαρασκευὴ τῶν νικῶν του. Μία νέα σκέψη ἢ ἓνα ξεσπασμα πάθους, τὸν πληροφορεῖ ὅτι ὅσα ἔμαθε καὶ ἔγραψε ἴσαμε τὰ τώρα εἶναι ξένα, — δὲν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἀλλὰ κάποιος θρόλος τοῦ πράγματος, κάποια φήμη. Ἐ! τότε ; Πετᾷ τὴν πέννα μακριά ; Ὁχι· ἀρχίζει πάλι νὰ περιγράφει κάτω ἀπ' τὸ καινούργιο φῶς πού χύθηκε μέσα του

— ἂν μὲ κάποιο τρόπο, μπορέσει ἀκόμα νὰ ἐξοικονομήσει καμμιὰ ἀληθινὴ λέξη. Ἡ φύση συνωμοτᾷ. Ὅ,τιδήποτε μπορεῖ νὰ νοηθεῖ μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ, καὶ μάλιστα τείνει γιὰ ἐκστόμιση, κι ἂς εἶναι τὰ ὄργανα ἄξεστα καὶ τσευδᾶ (τρευλᾶ). Ἄν αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ τὸ περιβάλλουν στὴν ἑκτασί τους, περιμένει κι ἐργάζεται, ἕως ὅπου, στὸ τέλος, τὰ καλουπίζει στὴν δική του τέλεια θέληση, καὶ ἐναρθροποιεῖται.

Ἡ ἀγωνιώδικη αὐτὴ προσπάθεια μετὰ τὴ μιμητικὴ ἔκφραση, ποὺ συναντᾷ κανεὶς παντοῦ, εἶναι σημαντικὴ γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς φύσης, ἀλλὰ εἶναι ἀπλὴ σιανογραφία. Ὑπάρχουν ἀκόμα ψηλότεροι βαθμοί, κι ἡ φύση ἔχει πολὺ λαμπρότερα προικίσματα γιὰ ἐκείνους ποὺ αὐτὴ διαλέγει γιὰ μιὰν ἀνώτερη ὑπηρεσία: γιὰ τὴν τάξη τῶν σοφῶν ἢ συγγραφιάδων, ποὺ βλέπουν συσχέτιση ἐκεῖ ὅπου τὸ πλῆθος βλέπει ἀποκόμματα, καὶ ποὺ σπρώχνονται νὰ παρουσιάσουν τὰ γεγονότα σὲ τάξη, κι' ἔτσι νὰ παρέξουν τὸν ἄξωνα ποὺ πάνω του γυρίζει τὸ τελᾶρο τῶν πραγμάτων. Ἡ φύση κύριό της τρυφερὸ μέλημα ἔχει τὸ κάωμα τοῦ θεωρητικοῦ (speculative) ἀνθρώπου ἢ τοῦ σοφοῦ. Εἶναι ἓνας σκοπὸς ποὺ ποτὲ δὲν παραβλέφτηκε, καὶ ποὺ ἐγγυμονήθηκε στὸ ἀρχικὸ χύσιμο τῶν πραγμάτων. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν εἶναι ἐπιτρεπτικὸ ἢ συμπτωματικὸ φαινέωμα, ἀλλὰ ὀργανικὸ «ἐνεργὸ αἷτιο» (agent), ποὺ προνοήθηκε καὶ προετοιμάστηκε, ἀπὸ αἰῶνες αἰώνων, μὲς τὸ πλέξιμο καὶ τὴν ὑφὴ τῶν πραγμάτων. Προαισθήσεις, καὶ ὀρμές, τὸν ἐμψυχώνουν. Ὑπάρχει στὸ στήθος του κάποια φωτιά, ποὺ συνοδεύει τὴν κατανόηση κάθε στοιχειώδικης, ἀρχικῆς ἀλήθειας, ποὺ εἶναι τὸ λάμπσιμο τοῦ πνευματικοῦ ἡλίου κάτω μὲς τὴν μπασιά τοῦ λαγουμιοῦ. Κάθε σκέψη ποὺ ἀνατέλνει στὸ μυαλό, τὴ στιγμὴ τοῦ ξεπροβάλλματός της ἀγγέλλει τὴν ξεχωριστὴ της σειρᾶ, — ἂν εἶναι τίποτα φαντασιοκοπία, ἢ ἂν εἶναι δύναμη.

Ἄν αὐτὸς ἔχει τίς ὑποκινήσεις του, ὑπάρχει ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, κάλεσμα καὶ ἀνάγκη ἀρκετὴ τοῦ δώρου του. Ἡ κοινωνία ἔχει σ' ὅλες τίς ἐποχές, τὴν ἴδια ἀνάγκη, δηλαδή: ἐνὸς ὑγιὲς ἀνθρώπου μὲ τίς χρειάζόμενες δυνάμεις ἔκφρασης γιὰ νὰ βαστᾷ κάθε ἀντικείμενο μονομανίας στὶς σωστές του σχέσεις. . . .

Ὁ σοφὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῶν αἰώνων, ἀλλὰ ὀφείλει

επίσης νὰ ἐπιθυμῇ μαζί μὲ ἄλλους ἀνθρώπους, νὰ τὰ ἔχει καλὰ μὲ τοὺς σύγχρονους του. Ἐνα εἶδος ὅμως περιγέλου μεταξὺ τῶν ἐπιπολαίων ἀνθρώπων, γιὰ τοὺς σοφοὺς, δὲν ἔχει σημασία, ἐκτὸς ὅταν ὁ σοφὸς τοῦ δίνει προσοχή.

Στὴ χώρα αὐτή, (τὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες) τὸ τόνισμα τῆς συζήτησης, καὶ τῆς κοινῆς γνώμης, εἶναι ὁ ἔπαινος γιὰ τὸν πραχτικὸ ἀνθρώπο· καὶ ἡ στερεὴ μερίδα τῆς κοινωνίας, ὀνοματίζεται μὲ πολὺ σεβασμὸ σὲ κάθε κύκλο. Οἱ πατριῶτες μας ἔχουν γιὰ τοὺς ἰδεολόγους τὴν ἰδέα τοῦ Μποναπάρτη. Οἱ ἰδέες εἶναι καταστρεφτικὲς γιὰ τὴν κοινωνικὴ τάξη καὶ ἡσυχία, καὶ στὸ τέλος κάνουν τὸν κάτοχό τους ἀνισόρροπο.

Πιστεῦεται, ὅτι ἡ παραγγελία ἐνὸς φορτίου ἐμπορευμάτων ἀπὸ τὴ Νέα Ὑόρκη στὴ Σμύρνη ἢ τὸ τρέξιμο πάνω κάτω γιὰ τὴν προμήθειαν σὲ μιὰν ἐταιρεία συνδρομητῶν, γιὰ τὸ βάλσιμο μπροστὰ πέντε-δέκα χιλιάδων ἀδραχτιῶν ἢ οἱ διαπραγματεύσεις τῆς ἐκλογικῆς συνέλευσης ἐνὸς κόμματος, καὶ τὸ ἐκμετάλλευμα τῶν προλήψεων καὶ τῆς εὐκολοπιστίας τῶν χωριατῶν, γιὰ τὸ ἐξασφάλισμα τῶν ψήφων τους τὸν Νοέμβριο,—αὐτὰ εἶναι πραχτικὰ καὶ ἀξιέπαινα.

Ἄν ἐπρόκειτο νὰ συγκρίνω τὴ δράση μιᾶς ἀνώτερης προσπάθειας μὲ τὴ ζωὴ τοῦ στοχασμοῦ (life of contemplation), δὲ θὰ ξεθαρρεῦμουν ν' ἀποφανθῶ μὲ πολὺ ἐμπιστοσύνη ὑπὲρ τῆς πρώτης.

Ἡ ἀνθρωπότης ἔχει τόσο μεγάλο μαρτύριο στὸν ἐσωτερικὸ φωτισμό, ὥστε πολλὰ ἔχουν νὰ ποῦν ὁ ἐρημίτης καὶ ὁ μοναχὸς γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴ ζωὴ τῆς σκέψης καὶ τῆς προσευχῆς πού περνοῦν. Κάποια μεροληψία, ἓνα ψυχικὸ φούντωμα, καὶ χάσιμο τῆς ἰσορροπίας, εἶναι ὁ φόρος πού κάθε δράση πρέπει νὰ πληρώσει. Δράσε ἂν θῆς—ἀλλὰ τὸ κάμνεις μὲ ζημία σου.

Οἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι πολὺ δυνατὲς γι αὐτοὺς. Δεῖξε μου ἓνα ἀνθρώπο πού ἐνέργησε, πού ἔδρασε, χωρὶς νὰ γίνῃ τὸ θῦμα καὶ ὁ σκλάβος τῆς πράξης του. Ὅ,τι κάμνουν τοὺς βάζει καὶ τοὺς σπρώχνει στὸ νὰ τὸ ξανακάνουν τὸ ἴδιο. Ἡ πρώτη πράξη πού ἦταν ἓνα πείραμα, γίνεταί μυσταγωγία. Ὁ φουριόζος μεταρρυθμιστὴς συσσωματώνει τὴ βλέψη του (aspiration) σ' ἓνα τυπικὸ ἢ σ' ἓνα πρόγραμμα—συμβόλαιο, καὶ ὁ ἴδιος ὅπως καὶ οἱ φίλοι του

προσκόλλονται στη μορφή, και χάνουν τὴ βλέψη. Ὁ Quaker ἱδρυσε τὸν Κουακερισμό, ὁ Shaker ἱδρυσε τὸ μοναστήρι του καὶ τὸν χορό του καὶ μολονότι τὸ καθένα ἀπ τὰ συστήματα αὐτὰ φλυαρεῖ γιὰ πνεῦμα, δὲν ὑπάρχει κανένα πνεῦμα, ἀλλὰ ἐπανάληψη, ποὺ εἶναι ἀντιπνευματική. Στὶς πράξεις τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, αὐτὸ τὸ τράβηγμα πίσω παρουσιάζεται: ἀλλὰ στὶς χαμηλότερες ἐκείνες ἐνεργητικότητες, ποὺ δὲν ἔχουν ἀνώτερο σκοπὸ ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς κάνουν πιὸ χουζούρικους καὶ πιὸ ἄναντρους, στὶς πράξεις τῆς πονηρίας, πράξεις ποὺ κλεύουν καὶ λέγουν ψέμματα, πράξεις ποὺ χωρίζουν τὴ θεωρητικὴ (speculative) ἀπτὴν πρακτικὴ ἱκανότητα, καὶ βάζουν ἀπαγόρευση στὸ λογικὸ καὶ στὸ αἶσθημα, σ' αὐτὲς δὲν ὑπάρχει τίποτα ἄλλο ἀπὸ ἀναχαίτισμα καὶ ἄρνηση.

Στῶν Ἰνδιῶν τὰ ἱερὰ βιβλία γράφει: «Τὰ παιδιά μόνο, καὶ ὄχι οἱ πολύξεροι, μιλοῦν χωριστὰ γιὰ τὴ θεωρητικὴ (speculative) καὶ τὴ πρακτικὴ ἱκανότητα. Δὲν εἶναι παρὰ ἓνα καὶ τὸ αὐτό, γιὰτὶ καὶ οἱ δυὸ πιτυχαίνουν τὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ τέρμα καὶ ὅτι κερδίζεται ἀπ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς μιανῆς, κερδίζεται καὶ ἀπ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς ἄλλης. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος βλέπει, ποὺ βλέπει ὅτι τὸ θεωρητικὸ καὶ τὸ πρακτικὸ δόγμα εἶναι ἓνα.» Γιὰτὶ ἡ μεγάλῃ δράση ὀφείλει νὰ ντυθεῖ τὴν πνευματικὴ φύση. Τὸ μέτρο τῆς δράσης εἶναι τὸ αἶσθημα ἀπ τὸ ὁποῖο ξεκινᾷ. Ἡ πιὸ μεγάλῃ πράξη μπορεῖ πολὺ εὐκόλως νὰ εἶναι τῆς πιὸ ἑξώτερης περιόστασης.

Αὐτὴ ἡ κατάπτωση δὲ θὰ προέρθῃ ἀπ τοὺς ἡγέτες, ἀλλὰ ἀπὸ κατώτερα πρόσωπα. Οἱ δυναμεροὶ (robust) κύριοι ποὺ ἡγοῦνται τὴ πρακτικὴ τάξιν συμμερίζονται τὶς ιδέες τῆς ἐποχῆς, καὶ ἔχουν πάρα πολὺ συμπάθεια μὲ τὴ θεωρητικὴ τάξιν. Ποτὲ ἡ οἰαδήποτε κατάπτωση δὲ πρέπει νὰ ζητιέται στοὺς ἀνθρώπους ποὺ προεξέχουν σ' ἓνα ὁποιοδήποτε εἶδος. Κατὰ ταῦτα, ἡ ἐρώτησις τοῦ Ταλλεϋράνδου εἶναι παντοτινὰ ἡ κυριώτερη: ὄχι, εἶναι πλούσιος; εἶναι ἀξιόπιστος; εἶναι σημαίνων κύριος; ἔχει αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ προσόν; — ἀλλὰ, εἶναι τίποτα; στέκει γιὰ τίποτα; Πρέπει νὰ εἶναι καλὸς γιὰ τὸ εἶδος του. Αὐτὸ εἶναι ὅλο ποὺ ἐρωτᾷ ὁ Ταλλεϋράνδος, ἡ Κρατικὴ ὁδὸς (State-street), ὁ κενὸς νοὺς τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Νὰ εἶσαι πραγματικὸς καὶ θαυμαστός, ὄχι ὅπως ξέρουμε, μὰ ὅπως ἐσὺ ξέρεις. Οἱ ἀξιοὶ ἄνθρωποι δὲν ἔξε-

τάζουν σὲ τί εἶδος ἑνας ἄνθρωπος εἶναι ἄξιος, παρὰ μόνο
ἂν εἶναι ἄξιος. Ὁ δάσκαλος ἀγαπᾷ τὸν ἄλλο δάσκαλο χω-
ρὶς νὰ λάβει ὑπ ὄψη του ἂν εἶναι ρήτορας, καλλιτέχνης, χει-
ροτέχνης, ἢ βασιληᾶς. Ἡ κοινωνία πραγματικὰ δὲν ἔχει
σοβαρώτερο ἐνδιαφέρον ἅπ τὴν καλοπέραση τῆς λογοτεχνι-
κῆς τάξης. Καὶ δὲν πρέπει κανεὶς ν' ἀρνηθεῖ ὅτι οἱ ἄνθρω-
ποι ἐγκάρδια ἀναγνωρίζουν καὶ καλοδέχονται τὰ πνευμα-
τικὰ ἐπιτελέσματα. Κι ὅμως ὁ συγγραφέας δὲ στέκει μαζί
μας σὲ κανένα ἐξουσιαστικὸ ἐπίπεδο. Μοῦ φαίνεται πὼς
αὐτὸ εἶναι δικό του λάθος. Ὑπῆρξαν καιροὶ ποὺ ἦταν πρό-
σωπο ἱερὸ: ἐκεῖνος ἔγραφε ἱερὰς Βίβλους· τοὺς πρώτους
ὕμνους· τοὺς κώδικες· τὰ ἐπικά· τὰ τραγικὰ ᾄσματα· Συ-
βιλλειανούς στίχους· Χαλδαϊκοὺς χρησμούς· Λακωνικὰ ἀπο-
φθέγματα, χαραγμένα πάνω στοὺς τοίχους τῶν ναῶν. Κάθε
λέξη ἦταν ἀλήθεια, καὶ ξυπνοῦσε τὰ ἔθνη σὲ καινούργια
ζωή. Ἐγραφε δίχως ἐλαφράδα, καὶ δίχως διάλεγμα. Κάθε
λέξη χαράζονταν μπροστά του, στὴ γῆ καὶ στὸν οὐρανόν· κι
ὁ ἥλιος καὶ τὰ ἄστρα ἦταν μονάχα γράμματα τοῦ ἴδιου νοή-
ματος, καὶ καμμιᾶς ἄλλης χρησιμότητος. Μὰ πὼς μπορεῖ νὰ
τιμηθεῖ, ὅταν δὲν τιμᾷ τὸν ἑαυτό του· ὅταν χάνεται μέσα
στὸ πλήθος· ὅταν δὲν εἶναι πιά ὁ νομοθέτης, ἀλλὰ ὁ κόλα-
κας, ποὺ σκύβει μπροστὰ στὴν κούφια γνώμη ἑνὸς ἀδιά-
φορου κοινού· ὅταν ὀφείλει νὰ ὑποστηρίξει μ' ἀδιάντροπη
συνηγορία κάποια κακὴ κυβέρνηση, ἢ ὅταν ὀφείλει νὰ
γαυγίσει, ὅλο τὸ χρόνο μὲ τὸ μέρος τῆς ἀντιπολίτευσης; εἴτε
γράφει συνθηριακὴ κριτικὴ, ἢ ξεσκισμένα διηγήματα· ἢ,
γενικά, ὅταν γράφει δίχως σκέψη, καὶ δίχως ξαναγύρισμα,
μέρα, στὶς πηγὰς τῆς ἐμπνευσης;

Κάποια ἀπάντηση σ' αὐτὰς τὶς ἐρωτήσεις μπορεῖ νὰ
προμηθευτεῖ ἐπιθεωρόντας τὴ λίστα λογοτεχνικῶν μεγαλο-
φυῶν τῆς ἐποχῆς μας. Ἀνάμεσά τους, κανένα πιὸ διδα-
χτικὸ ὄνομο δὲν ἀπαντιεῖται παρεκτὸς ἐκεῖνο τοῦ Γκαῖτε,
γιὰ νὰ παρουσιάσει τὶς δυνάμεις καὶ τὰ χρῆμα τοῦ σοφοῦ ἢ
τοῦ συγγραφέα.

Περίγραψα τὸν Μποναπάρτη ὡς τὸν ἀντιπροσωπευτικὸ
τύπο τῆς ἐξωτερικῆς λαϊκῆς ζωῆς καὶ τῶν ἐξωτερικῶν λαϊ-
κῶν ἀποβλέψεων τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνα. Τὸ ἄλλο του
μυσό, ὁ ποιητής του, εἶναι ὁ Γκαῖτε, ἄνθρωπος ὁλότελα
ἐξοικειωμένος στὸν αἰῶνα του, ποὺ ἀναπνέει τὸν ἀέρα του,
γενεῖται τὰ φροῦτά του, ἀδύνατος νὰ νοηθεῖ σ' ἕνα προτυ-

τερινὸ καιρὸν, καὶ πὺν ξετινάζει, κατὰ τὰ πιὸ κολοσσιαῖα μέρη της, τὴ μορφὴ γιὰ ἄδυναμία, πὺν δίχως ἔκεινον, θὰ βάραινε πάνω στὶς πνευματικὰς ἐργασίας τῆς ἐποχῆς. Φανερώνεται σέ μιὰ ἐποχὴ πὺν ἡ γενικὴ μόρφωση ἔχει ξαπλωθεῖ, καὶ λειάνει ὅλους τοὺς βαθνοὺς ἀτομικοὺς χαραχτῆρες· τὸν καιρὸ πού, μὲ τὴν ἀπουσίαν ἡρωϊκῶν χαρακτήρων, μιὰ κοινωνικὴ εὐμάρεια καὶ συνεργασία εἶχαν ἐπέλθει. Δὲν ὑπάρχει ποιητής, ἀλλὰ πλῆθος ποιηματογράφων· δὲν ὑπάρχει Κολόμπος, ἀλλὰ ἑκατοντάδες καπετανέων, μὲ τηλεσκόπια, βαρόμετρα, καὶ συμπυκνωμένη σοῦπα καὶ πεμμικᾶν· δὲν ὑπάρχει Δημοσθένης, ἀλλὰ μπόλικοι πολιτικοὶ καὶ δικανικοὶ συζητητές· δὲν ὑπάρχει προφήτης ἢ ἅγιος, ἀλλὰ ἱερατικὰς σχολές· δὲν ὑπάρχει σοφὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ σοφὲς κοινωνίες, φτηνὸ τύπωμα, αἰθουσες ἀνάγνωσις, βιβλιοθῆκες ἀναρίθμητες. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν συνέβηκε τέτοια ποικιλία γεγονότων. Ὁ κόσμος ξαπλώνεται ὅπως τὸ Ἀμερικάνικο ἐμπόριο. Ἀντιλαμβανόμεστε τὴν Ἑλληνικὴ ἢ Ρωμαϊκὴ ζωὴ—ἢ τὴ ζωὴ τοῦ μεσαιῶνα—σὰν ἓνα ἅπλὸ καὶ εὐκολονόητο πρᾶγμα· μὰ τὴ μοντέρνα ζωὴ σὰν ἓνα σωρὸ πρᾶγματα, διασκεδαστικά.

(Ξακολουθεῖ)

Μετάφραση ἀπ' τ' Ἀγγλικά

ΑΛ. ΜΟΥΖΑΚΙΤΗ